Supreme National Defense University Quarterly Journal of National Security
https://ns.sndu.ac.ir E-ISSN: 2980-8251
Vol. 16, No. 1, Issue. 59, Spring 2026 **Received:** 2025/08/27 **Accepted:** 2025/11/09
Research paper

Indicators of the Comprehensive Defense Theory in Imam Khamenei's Defensive-Security Doctrine

Abbas Ali Farzandi Ardakani
Assistant Professor of Strategic Defense Sciences, Faculty of Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
Email: aafarzande@gmail.com
Hossein Zafari Davazdah Emami
PhD Student in Political Sociology, Faculty of Social Sciences, Razi University, Kermanshah, Iran
Email: hossin3106@gmail.com

Abstract
Maintaining sustainable security and ensuring the effectiveness of the defense system constitute fundamental prerequisites for the continuity of governance and national power in any political system. In the current sensitive environment, characterized by multilayered threats from the United States, Israel, and takfiri terrorist groups, the strategic formulation of a comprehensive defense theory has assumed critical importance. The present study aimed to identify and analyze the indicators of the Comprehensive Defense Theory within Imam Khamenei's defensive-security doctrine. Given that this intellectual framework is based on the interconnection of divine values, jihadi management, and a people-centered approach to national defense, the study employed a descriptive-analytical approach and qualitative thematic analysis. Data were analyzed using MAXQDA and evaluated according to criteria including relevance, adequacy, accuracy, precision, transparency, currency, and logical coherence. The findings indicate that the Comprehensive Defense Theory comprises eight key dimensions: political, cultural, social, economic, scientific, military, jurisprudential-legal, and environmental. Frequency analysis demonstrated a greater emphasis on indicators associated with the military and cultural dimensions. The results further indicate that the realization of this theory can contribute to the development of effective deterrence and synergy between hard and soft power within the national defense structure. Overall, identifying and explaining the indicators of the Comprehensive Defense Theory can provide a roadmap for defense-security policymaking and an indigenous framework for the development of national strategies in the Islamic Republic of Iran.

Keywords: Imam Khamenei; Thematic Analysis; Comprehensive Defense; Indicators; Defensive-Security Doctrine

فصلنامه امنیت ملی

سال شانزدهم، شماره اول (پیاپی ۵۹)، بهار ۱۴۰۵، صص. ۱۱۳-۱۵۰
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۰۵ ـ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۸

مقاله پژوهشی

شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

عباسعلی فرزندی اردکانی
استادیار علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Email: aafarzande@gmail.com

حسین ظفری دوازده امامی
دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران
Email: hossin3106@gmail.com

چکیده

حفظ امنیت پایدار و کارآمدی نظام دفاعی، بنیان استمرار حاکمیت و اقتدار ملی در هر نظام سیاسی است. در شرایط حساس کنونی که تهدیدات چندلایه از سوی ایالات‌متحده، رژیم صهیونیستی و گروه‌های تروریستی تکفیری کشور را هدف گرفته‌اند، تبیین راهبردی یک نظریه جامع دفاعی ضرورتی حیاتی دارد. این پژوهش با هدف شناسایی و تحلیل شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای، انجام گرفته است. ازآنجاکه منظومه فکری معظم‌له مبتنی بر پیوند ارزش‌های الهی، مدیریت جهادی و مردم‌پایگی دفاع ملی است، این پژوهش با رویکرد توصیفی–تحلیلی و روش تحلیل مضمون کیفی اجرا شده و داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودا و براساس معیارهایی چون ارتباط‌پذیری، کفایت، صحت، دقت، شفافیت، روزآمدی و انسجام منطقی مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد نظریه دفاع همه‌جانبه شامل هشت بُعد کلیدی است: سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، علمی، نظامی، فقهی–حقوقی و زیست‌محیطی. فراوانی تحلیل‌ها بیانگر تمرکز بیشتر امام خامنه‌ای بر شاخص‌های بُعد نظامی و فرهنگی است. نتایج پژوهش آشکار می‌کند که تحقق این نظریه، موجب شکل‌گیری «بازدارندگی مؤثر» و «هم‌افزایی قدرت سخت و نرم» در ساختار دفاعی کشور می‌شود. درنتیجه نهایی، تبیین شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه، نقشه راهی برای سیاست‌گذاری دفاعی–امنیتی و الگویی بومی جهت طراحی راهبردهای ملی ایران اسلامی فراهم می‌آورد.

کلیدواژه‌ها: امام خامنه‌ای، تحلیل مضمون، دفاع همه‌جانبه، شاخص‌ها، منظومه دفاعی–امنیتی

https://ns.sndu.ac.ir/ E-ISSN: 2980-8251

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

مقدمه

بیانات راهبردی و ژرف امام خامنه‌ای، رهبر معظم انقلاب اسلامی، تجسم عینی آموزه‌های اسلام ناب به شمار می‌آید. این اندیشه‌ها بر پایه گنجینه‌ای ارزشمند از معارف اصیل اسلامی شکل گرفته که از حوزه‌هایی چون فقه، حدیث، تفسیر، تاریخ اسلام و سیره پیامبر اعظم (ص) و اهل‌بیت (ع) الهام گرفته‌اند. چنین رویکردی با تکیه بر جامع‌نگری و حکمت‌محوری، ضمن فراهم‌آوردن بصیرتی عمیق نسبت به تحولات تاریخی و معاصر، پشتوانه‌ای نظری و عملی برای طراحی نقشه راه منظومه دفاعی–امنیتی جمهوری اسلامی ایران ایجاد می‌کند.

نظریه «دفاع همه‌جانبه» ریشه در اندیشه راهبردی امام خمینی(ره) دارد که در واپسین ماه‌های جنگ تحمیلی (۱۳۶۷) به‌صورت رسمی بیان گردید. ایشان با تأکید بر ضرورت بسیج همه ظرفیت‌های ملی– انسانی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی– برای صیانت از انقلاب اسلامی، مفهوم «دفاع فراگیر»[1] را بنیان نهادند؛ مفهومی که در منظر امام خامنه‌ای از سطح نظامی صرف فراتر رفته و به نظریه‌ای جامع در ساختار دفاعی–امنیتی جمهوری اسلامی تبدیل شده است. درنتیجه، این پژوهش استمرار همان گفتمان بنیادین است که از دفاع مقدس تا دوره گام دوم انقلاب اسلامی مسیر تکامل یافته و اکنون چهارچوب تحلیلی دفاع ملی ایران را شکل می‌دهد.

از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی، نگرش‌های کلان معظم‌له در عرصه دفاع و امنیت، جایگاهی محوری در منظومه فکری ایشان داشته و در مقام رهبری و فرماندهی کل قوا همواره مورد تأکید بوده است. مقوله‌های دفاع و امنیت، فراتر از بُعد نظامی صرف، از مؤلفه‌های بنیادین حیات فردی و اجتماعی و معیاری تعیین‌کننده برای سنجش سطح توسعه ملی محسوب می‌شوند. تجربه تاریخی نشان می‌دهد که تمامی نظام‌های سیاسی– صرف‌نظر از اختلاف در پارادایم و چهارچوب نظری – برای تحقق ثبات و امنیت پایدار، مسیرهایی هم‌سو برمی‌گزینند؛ چراکه هر الگوی حکمرانی تنها در بستر امنیت و آرامش پایدار امکان تحقق می‌یابد.

1. Comprehensive Defense

با نگاهی کلان، «دفاع»[1] و «امنیت»[2] را می‌توان زیربنای پایداری ملی و موتور محرک توسعه کشور دانست؛ عاملی که بدون آن، مسیر پیشرفت – فارغ از مبانی ایدئولوژیک حاکم اعم از اسلامی، سکولار یا لائیک – اصلاً قابل تحقق نخواهد بود. بدین‌رو، صیانت از امنیت سرزمینی، به‌عنوان بنیادی‌ترین وظیفه حاکمیت و مسئولان عالی‌رتبه تلقی می‌شود. استقرار یک منظومه دفاعی–امنیتی کارآمد و یکپارچه، علاوه بر تضمین ثبات داخلی، جایگاه جمهوری اسلامی ایران را در عرصه دیپلماسی ارتقا داده و نقشی بازدارنده در برابر تهدیدات خارجی ایفا می‌کند (فتحی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۸۶).

در این چهارچوب، نظریه «دفاع همه‌جانبه» در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای از جامعیت ویژه‌ای برخوردار است. این نظریه علاوه بر کارکردهای متنوع، بر ارکانی استوار است که شامل عمق راهبردی، اقتدار فرهنگ پایه، مردم پایگی، مقاومت فعال، توازن در مؤلفه‌های قدرت و سایر عناصر مکمل می‌شود. تحقق این ارکان، به‌طور طبیعی به ایجاد «بازدارندگی مؤثر»[3] در برابر تهدیدات و نیز تقویت هم‌افزایی میان مؤلفه‌های نرم و سخت قدرت می‌انجامد.

برهمین‌اساس، هدف این پژوهش، شناسایی و تبیین شاخص‌های نظریه «دفاع همه‌جانبه» در چهارچوب منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای است. تدوین مدلی جامع بر مبنای این چهارچوب فکری می‌تواند پیامدهایی همچون:

۱. ارتقای سطح آگاهی و آمادگی نیروهای مسلح برای بهره‌گیری از ظرفیت مردمی در رویارویی با تهدیدات نوپدید و پیش‌بینی‌ناپذیر؛ ۲. ایجاد بستر نوآوری و توسعه فناوری‌های پیشرفته دفاعی–تسلیحاتی؛ ۳. تعمیق انسجام و هم‌گرایی امت اسلامی ایران بر محور نقشه راه دفاعی–امنیتی ارائه‌شده را به دنبال خواهد داشت.

در مقابل، فقدان شفافیت یا اجرای ناقص این منظومه، پیامدهایی نظیر اختلال در توازن ساختاری سامانه دفاعی و افزایش سطح تهدیدات؛ ۱. کاهش ظرفیت طراحی و اجرای

1. Defensive
2. Security
3. Effective Deterrence

راهبردهای نوین و اثربخش؛ ۲. تضعیف استقلال و توان پاسداری از تمامیت ارضی و افزایش آسیب‌پذیری در برابر مداخلات بیگانه را به دنبال خواهد داشت.

۱. پیشینهٔ پژوهش

افتخاری و شامانی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «امنیت ملی در اندیشه مقام معظم رهبری»، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، مؤلفه‌های مفهومی امنیت ملی در بیانات مقام معظم رهبری را واکاوی کرده و بر اولویت مؤلفه‌هایی همچون منافع ملی و وحدت ملی در چهارچوب گفتمان بومی امنیت ملی تأکید کرده‌اند.

فرزندی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بُعد سیاسی مکتب دفاعی–امنیتی جمهوری اسلامی ایران»، به این نتیجه رسیده است که در عرصه سیاسی حوزه دفاع و امنیت، جمهوری اسلامی ایران با مجموعه‌ای از آسیب‌ها، تهدیدها و چالش‌ها مواجه است که ضرورت تدوین سیاست‌ها و راهبردهای متناسب برای مقابله با آن‌ها را برجسته می‌سازد.

فرزندی و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیق «بُعد سیاسی نظریه امنیتی انقلاب اسلامی»، از تحلیل محتوا برای شناسایی مبانی، اصول، شاخص‌ها و مؤلفه‌های سیاست دفاعی–امنیتی انقلاب اسلامی بهره گرفته و ارتباط بین این مؤلفه‌ها را مورد ارزیابی قرار داده‌اند.

حبیب‌زاده (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «ابعاد امنیت از منظر امام خامنه‌ای»، با رویکرد تحلیل گفتمان، ابعاد امنیت را در شش حوزه فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، دفاعی–امنیتی و زیست‌محیطی دسته‌بندی کرده و بر هم‌پوشانی و تأثیر متقابل آن‌ها تأکید نموده است.

مطلوبی و مظلوم (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «مدیریت فرماندهی دفاعی در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای»، با تمرکز بر ابعاد فکری و عملی فرماندهی، مفاهیمی چون رفتار علوی، ساختار مطلوب فرماندهی، وظایف کلان مدیریتی در نیروهای مسلح و ویژگی‌های لازم برای فرماندهان را استخراج و تبیین کرده‌اند. آنان با بهره‌گیری از بیانات رهبر انقلاب، الگویی از مدیریت دفاعی ارائه داده‌اند که اولویت آن، ارتقای توان راهبری یگان‌ها در شرایط متنوع و تهدیدآمیز است.

درحالی‌که اغلب تحقیقات پیشین، مباحث دفاع و امنیت را به‌صورت جداگانه، اقتباسی یا بر پایه الگوهای غربی تبیین کرده‌اند، نوآوری تحقیق حاضر در آن است که شاخص‌های نظریه «دفاع همه‌جانبه» در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای را با رویکرد شبکه‌ای و منظومه‌محور شناسایی و تحلیل می‌کند. این پژوهش علاوه بر استخراج اجزاء، پیوندهای مفهومی و کارکردی میان شاخص‌ها را تبیین کرده و با ترکیب روش تحلیل مضمون کیفی و شبکه‌سازی مفهومی، جایگاه و اولویت هر شاخص را براساس میزان اثرگذاری و ارتباط در ساختار کلان منظومه مشخص می‌کند. تکیه بر گفتمان انقلاب اسلامی و استخراج شاخص‌ها از بیانات رهبر معظم انقلاب، ضمن تقویت هویت بومی–اسلامی، خلأ موجود در ادبیات دفاعی کشور را پوشش داده و الگویی نوین در تحلیل و طراحی سیاست‌های دفاعی–امنیتی ارائه می‌دهد.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. تعریف مفهومی و واژه‌شناسی شاخص

واژه «شاخص»[1] در لغت به معنای برجسته، برآمده و متمایز آمده و مفهومی از «قابل تشخیص بودن نسبت به محیط پیرامون» را القا می‌کند (تهانوی، ۱۴۰۴: ۱۵۹). در علوم اجتماعی و حوزه سیاست‌گذاری، «شاخص» به معیاری اطلاق می‌شود که به شکل کمی یا کیفی، قابلیت سنجش یک ویژگی، روند یا پدیده را فراهم می‌سازد. این معیارها می‌توانند عددی باشند، مانند نرخ مشارکت سیاسی، یا مفهومی، همچون میزان انسجام اجتماعی (چهاردولی و عزتی، ۱۳۹۸: ۳۸).

۲-۲. منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای: تعریف و ویژگی‌ها

«منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای»[2] مفهومی است که به مجموعه‌ای یکپارچه و منسجم از گزاره‌های گفتمانی در حوزه دفاع و امنیت اطلاق می‌شود. این منظومه، بر پایه پیوندهای

1. Index
2. Imam Khamenei’s Defense–Security System

درونی و جهت‌گیری‌های مشخص ارزشی و هویتی، مأموریت خود را بر مبنای اصول اسلامی و انقلابی تعریف کرده و تمایز آشکاری با گفتمان‌های امنیتی غربی همچون لیبرالیسم و مارکسیسم دارد.

مطابق با دیدگاه ترکاشوند و مهدیان (۱۳۹۹)، سه ویژگی کلیدی این منظومه عبارت‌اند از: ۱. تعامل درونی اجزا: بخش‌های سیاسی، فرهنگی، نظامی و سایر حوزه‌ها در ارتباطی دوسویه بر یکدیگر تأثیر گذاشته و از هم اثر می‌پذیرند؛ ۲. تعامل با محیط بیرونی: منظومه بر فضای منطقه‌ای و بین‌المللی اثرگذار است و متقابلاً از تحولات آن نیز متأثر می‌شود؛ ۳. وجود نظم ساخت‌یافته: انسجام و هدفمندی ساختاری در آن حاکم است و اختلال در هر جزء می‌تواند کارکرد کلی را تحت تأثیر قرار دهد.

۲-۳. دفاع همه‌جانبه

«دفاع همه‌جانبه»[1] در دکترین امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، مفهومی است که امنیت را نه صرفاً محصول قدرت نظامی، بلکه نتیجه هم‌افزایی همه ظرفیت‌های ملت و دولت می‌داند. این رویکرد، با درک پیچیدگی تهدیدات معاصر- شامل تهدیدات نظامی، اقتصادی، فرهنگی، سایبری و محیط‌زیستی- بر ضرورت آمادگی تمامی نهادها، زیرساخت‌ها و لایه‌های اجتماعی تأکید دارد. هدف اصلی آن، ایجاد بازدارندگی جامع و حفاظت پایدار از هویت، تمامیت ارضی و آرمان‌های انقلاب اسلامی است (دهقان،۱۳۹۴:۲۰).

در این چهارچوب، دفاع همه‌جانبه یک سامانه چندبُعدی تلقی می‌شود که ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و علمی - فناورانه را هم‌سطح و هم‌زمان درگیر می‌کند. به بیان دیگر، این مدل از دفاع به‌جای واکنش مقطعی، بر آمادگی دائمی و توان بازتولید ظرفیت‌های ملی در شرایط بحران تکیه دارد. چنین رویکردی در منظومه امام خامنه‌ای با تأکید بر مفاهیمی چون «مقاومت فعال»[2]، «مردم‌پایگی دفاع»[3] و «انسجام ملی در برابر دشمن»[4] برجسته شده

1. Total Defense
2. Active Resistance
3. People-Centered Defense
4. National Cohesion Against the Enemy

است (رضایی، ۱۳۹۷:۱۰۰).

از منظر نظری، دفاع همه‌جانبه حاصل پیوند دو دسته مؤلفه است: بنیادهای ارزشی-هویتی و الزامات فنی-راهبردی. بنیادهای ارزشی ریشه در جهان‌بینی توحیدی، نگاه عدالت‌محور به سیاست و اصل استقلال در روابط بین‌الملل دارند. الزامات فنی-راهبردی نیز شامل سازمان‌دهی منابع، به‌کارگیری دانش پیشرفته و هماهنگی بین‌بخشی برای مقابله با تهدیدات چندلایه است. در این میان، نقش مردم به‌عنوان بازیگر اصلی امنیت ملی نه یک شعار سیاسی، بلکه یک الزام ساختاری در مدل دفاع همه‌جانبه محسوب می‌شود (صفری، ۱۴۰۰:۳۰).

۲-۴. شاخص‌های کلیدی تحلیل منظومه

برای تحلیل دقیق این منظومه، دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب را می‌توان در قالب هشت محور اصلی دسته‌بندی کرد که هر یک نمایانگر بُعدی از ساختار کلی هستند:

۱. «شاخص‌های بُعد سیاسی»[1]: شامل اصول حکمرانی، استقلال و اقتدار ملی، خطوط اصلی سیاست خارجی و مقابله با نفوذ بیگانگان؛ ۲. «شاخص‌های بُعد اجتماعی»[2]: تقویت انسجام ملی، تحقق عدالت اجتماعی، افزایش مشارکت عمومی و تحکیم سرمایهٔ اجتماعی؛ ۳. «شاخص‌های بُعد فرهنگی»[3]: صیانت از هویت اسلام-ایرانی، جهاد تبیین، مقابله با جنگ نرم و تهاجم فرهنگی؛ ۴. «شاخص‌های بُعد اقتصادی»[4]: پیشبرد اقتصاد مقاومتی، خودکفایی، کاهش وابستگی و تضمین امنیت اقتصادی؛ ۵. «شاخص‌های بُعد فقهی- حقوقی»[5]: تطابق سیاست‌ها با شریعت، حفظ حقوق مردم و مشروعیت اقدامات دفاعی؛ ۶. «شاخص‌های بُعد علمی»[6]: توسعه فناوری‌های پیشرفته دفاعی، حمایت از نوآوری و دستیابی به مرجعیت علمی در حوزه امنیت؛ ۷. «شاخص‌های بُعد نظامی»[7]: تقویت بازدارندگی، نوسازی تجهیزات و حفظ

1. Political Dimension Indicators
2. Social Dimension Indicators
3. Cultural Dimension Indicators
4. Economic Dimension Indicators
5. Jurisprudential–Legal Dimension Indicators
6. Scientific Dimension Indicators
7. Military Dimension Indicators

آمادگی عملیاتی همه‌جانبه؛ ۸. «شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی»[1]: صیانت از منابع حیاتی، مدیریت بحران‌های طبیعی و پدافند غیرعامل زیست‌محیطی.

۲-۵. چهارچوب نظری

نظریه «دفاع همه‌جانبه» در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای ریشه در مبانی راهبردی تفکر اسلامی و اصل مقاومت فعال دارد و از منظر نظری بر سه گفتمان پشتیبان استوار است:

الف. گفتمان مردم‌پایگی و ولایت‌مداری که اساس مشروعیت و بُنیاد دفاعی را شکل می‌دهد؛

ب. گفتمان بازدارندگی هوشمند و چندسطحی که ناظر بر هماهنگی همه‌جانبه نیروهای نظامی، علمی و فرهنگی است؛

ج. گفتمان گام دوم انقلاب اسلامی که در بیانات معظم‌له، به‌ویژه در تحلیل «جنگ تحمیلی ۱۲ روزه» به‌عنوان الگوی دفاع ترکیبی مطرح شده است. گفتمان «گام دوم انقلاب اسلامی» در منظومه فکری مقام معظم رهبری یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های بنیادین دفاع همه‌جانبه به شمار می‌رود. معظم‌له با تبیین مفاهیم استمرار انقلاب و ضرورت تحول در نظام مدیریتی و راهبردی کشور، این گفتمان را برای بازسازی اقتدار ملی، مردم‌پایگی دفاع و ارتقای هوشمندی راهبردی ارائه کرده‌اند. جوهر این گفتمان بر «پیوند ایمان انقلابی با مدیریت جهادی» و بر ضرورت بهره‌گیری از توان علمی و مردمی برای مواجهه چندلایه با تهدیدات جهانی و منطقه‌ای استوار است. از این منظر، دفاع در گام دوم انقلاب نه‌تنها جنبه نظامی دارد، بلکه ابعاد فرهنگی، اقتصادی، مذهبی و اجتماعی را نیز در برمی‌گیرد و موجب هم‌افزایی قدرت سخت و نرم در ساختار مقاومت ملی می‌شود. در همین راستا، معظم‌له در تحلیل «جنگ تحمیلی دوازده‌روزه» آن را نمونه بارز «دفاع ترکیبی» دانسته‌اند که نماد عینی نظریه دفاع همه‌جانبه است. در این مدل، بسیج مردمی، سامان راهبردی جهادی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های گوناگون ملی، به‌صورت هماهنگ عمل کرده و باعث موفقیت در کوتاه‌ترین بازهٔ زمانی می‌شود. این رویکرد، راهبردی تازه برای سیاست‌گذاران دفاعی در عصر جدید ارائه

1. Environmental Dimension Indicators

می‌کند؛ زیرا دفاع ملی مبتنی بر مقاومت فعال، نوآوری فکری و اعتماد به استعدادهای ملی نشانگر گذار از دفاع سنتی به دفاع هوشمند و مردمی در گام دوم انقلاب اسلامی است.

این چهارچوب نظری، پیوندی میان خرد راهبردی و ایمان انقلابی بوده و با تکیه بر تجربه دفاع مقدس، چهارچوبی «مردم‌محور، جهادی و مدیریتی» برای اداره میدان دفاع و امنیت ارائه می‌کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش از نوع کیفی با رویکرد تحلیل مضمون است و با هدف کشف مؤلفه‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای انجام گرفته است. برای دستیابی به جامعیت و عینیت، جامعه آماری پژوهش شامل تمامی گفتارها، پیام‌ها و مصاحبه‌های دفاعی–امنیتی معظم‌له در بازه زمانی ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۲ است. از میان این مجموعه، براساس معیارهای زیر، نمونه متون پژوهش انتخاب شده است:

۱. ارتباط مستقیم با موضوع دفاع، امنیت، مقاومت و سیاست دفاعی ملی؛
۲. دارا بودن سطح راهبردی و خطاب به نهادهای کلان حکمرانی یا نیروهای مسلح؛
۳. دارا بودن قابلیت استنباط مفاهیم عمومی و نظریه‌پردازانه، نه صرفاً تدابیر اجرایی یا توصیه‌های تاکتیکی؛
۴. در دسترس بودن نسخه رسمی از متن در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار امام خامنه‌ای برای اطمینان از صحت و سندیت داده‌ها.

مراحل تحلیل مضمون در چهار سطح مفهوم ← مقوله ← قضیه ← مؤلفه اجرا گردید تا منطق درونی منظومه دفاعی–امنیتی استخراج شود.

این مطالعه از منظر هدف، ماهیتی کاربردی داشته و براساس رویکردی توصیفی –تحلیلی انجام گرفته است. راهبرد به‌کاررفته در پژوهش، کیفی و مبتنی بر تحلیل مضمون است و در مرحله پردازش داده‌ها، از تکنیک تحلیل محتوای متمرکز بر شناسایی و طبقه‌بندی مضامین استفاده شده است. در این چهارچوب، «مضمون» به‌عنوان هسته معنا و ارزشی‌ترین واحد

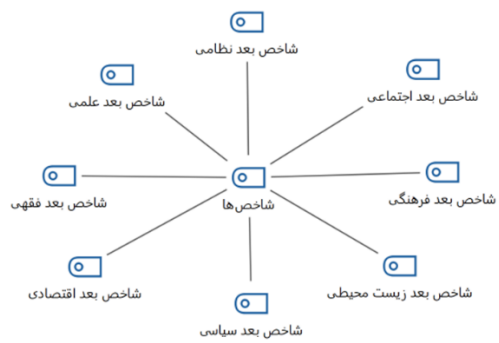
تحلیل شناخته می‌شود؛ چراکه بازتاب‌دهنده معنای مستفاد از یک واژه، جمله یا گزاره متنی است (بویاتزیس[1]، ۱۹۹۸:۴). پس از گردآوری داده‌ها و پالایش محتوایی، اطلاعات براساس سرفصل‌هایی متناسب با اهداف کلی پژوهش دسته‌بندی گردید. در ادامه، داده‌های کیفی استخراج‌شده با بهره‌گیری از نرم‌افزار مکس کیودی ای[2] مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفت تا فرایند استنباط بر پایه معیارهایی چون ارتباط منطقی، کفایت، اعتبار، صحت، وضوح، بهنگامی، قابلیت استناد و استحکام استدلالی انجام شود.

فرایند تحلیل مضمون در این تحقیق طی سه گام پی‌درپی صورت پذیرفت: ۱. شکافتن و «توصیف متن»[3]؛ ۲. «تفسیر و تبیین محتوا»[4]؛ ۳. ادغام، هم‌گرایی و استخراج مضامین نهایی.

۴. تجزیه‌وتحلیل یافته‌ها

۴-۱. شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی- امنیتی امام خامنه‌ای

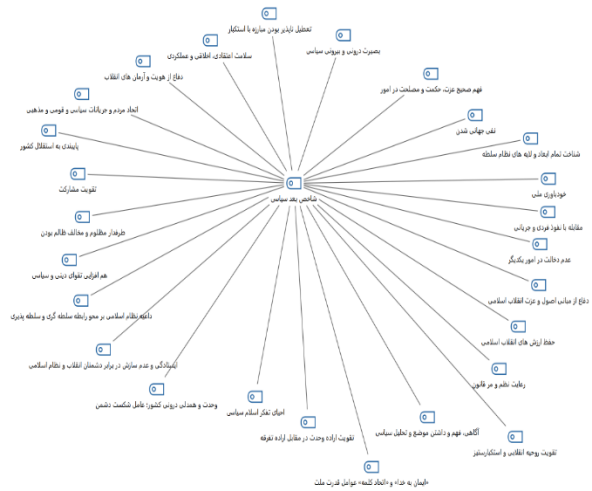
تصویر زیر شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی - امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، این سازه نظری از ۸ بُعد اصلی تشکیل شده است.

شکل ۱: شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

1. Boyatzis
2. Maxqda
3. Descriptive Breakdown
4. Interpretative Elaboration

تصویر زیر اجزای شاخص‌های بُعد سیاسی منظومه دفاعی–امنیتی آیت الله خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۲: شاخص‌های بُعد سیاسی منظومه دفاعی–امنیتی آیت‌الله خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد سیاسی در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۱: شاخص‌های بُعد سیاسی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«جمهوری اسلامی ایران، بر مبنای اصول بنیادین خود، رویکردی پایدار بر پرهیز از دخالت در امور داخلی سایر کشورها اتخاذ کرده و این رویکرد را به‌صورت شفاف در چهارچوب تعاملات منطقه‌ای و بین‌المللی پیگیری نموده است.»	عدم دخالت در امور یکدیگر	بیانات، ۱۳۹۴/۰۱/۳۰
«تحقق اصیل تقوای دینی، زمینه‌ساز پیدایش هوشیاری سیاسی می‌شود که مانع از قرار گرفتن فرد و جامعه در معرض لغزش‌ها و تهدیدهایی می‌گردد که قابلیت بهره‌برداری از سوی دشمنان را دارند.»	هم‌افزایی تقوای دینی و سیاسی	بیانات، ج ۳۸، ص ۲۱

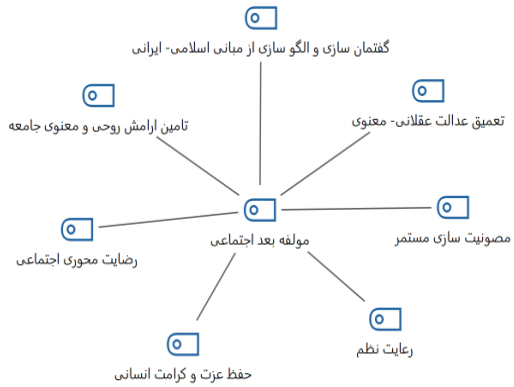
نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«وظیفه اصلی، تبیین جهانی اسلام نابِ حامی مظلوم و مخالف ظالم است.»	طرفدار مظلوم و مخالف ظالم بودن	بیانات، ج ۳۶، ص ۵۱
«انتخابات، به‌عنوان یکی از ستون‌های اصلی مردم‌سالاری دینی، جایگاهی محوری در سازوکار سیاسی جمهوری اسلامی دارد.»	تقویت مشارکت	بیانات، ج ۳۹، ص ۱
«استقلال به معنای رهایی از سلطه و اراده بیگانگان و عدم وابستگی به تصمیمات دیگران است.»	پایبندی به استقلال کشور	بیانات، ج ۳۶، ص ۲۴
«ضرورت دارد از تبدیل شدن اختلافات قومی، جغرافیایی، زبانی و مذهبی به عامل تفرقه و گسست اجتماعی جلوگیری شود.»	اتحاد مردم و جریانات سیاسی و قومی و مذهبی	بیانات، ج ۳۹، ص ۵۸
«ضروری است که ارتباط انسان با خداوند و نیز شیوه باورمندی و رفتار دینی او، بر پایه معیارهای سنجیده و دقیق سامان یابد.»	احیای تفکر اسلام سیاسی	بیانات، ج ۱۱، ص ۱۰۲
«برای دستیابی به پیشرفتی واقعی و ماندگار، لازم است مؤلفه‌های انقلابی، روحیه تلاش خستگی‌ناپذیر جهادی و سرمایه‌های عزت و هویت ملی، همواره پاس داشته شده و بر قوت آن‌ها افزوده شود.»	دفاع از هویت و آرمان‌های انقلاب	بیانات، ج ۳۷، ص ۲۹۳
«سلامت اعتقادی، پاکیزگی اخلاقی و شفافیت رفتاری که خاستگاه آن‌ها بینشی استوار و نگرشی واقع‌بینانه به واقعیات اجتماعی است، محور این ارزیابی محسوب می‌شوند.»	سلامت اعتقادی، اخلاقی و عملکردی	بیانات، ج ۳۵، ص ۳۱
«مهار آسیب‌های درونی و تحکیم زیرساخت‌های داخلی دارای اولویت راهبردی است.»	بصیرت درونی و بیرونی سیاسی	بیانات، ج ۲۹، ص ۲
«فهم دقیق سه اصل بنیادینِ عزّت، حکمت و مصلحت، شرط مقدماتی و اساسی برای طراحی و پیاده‌سازی سیاست خارجی مؤثر و متناسب در هر نظام سیاسی به شمار می‌آید.»	فهم صحیح عزت، حکمت و مصلحت در امور	بیانات، ج ۳۵، ص ۳۱
«چنانچه فرایند جهانی‌شدن، صرفاً به الحاق کشورها به سازوکارهای اقتصادی و سیاسی تحت سیطره نظام سرمایه‌داری غربی بینجامد و درنتیجه، استقلال و توان تصمیم‌گیری آن‌ها را تضعیف کند، برای جوامع	نفی جهانی‌سازی	بیانات، ج ۳۱، ص ۱۲

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
مستقل نمی‌توان ماهیتی ارزشمند و مطلوب قائل شد.»		
«ضروری است ساختار سلطه، با تمام ابعاد و لایه‌های آن، به‌طور جامع شناسایی و اهداف و راهبردهای حقیقی‌اش به‌دقت تحلیل شود.»	شناخت تمام ابعاد و لایه‌های نظام سلطه	بیانات، ج ۳۱، ص ۴۰
«دستیابی واقعی به خودباوری و پیشرفت ملی، نیازمند پرورش اعتمادبه‌نفس و استقلال فکری در حوزه‌هایی همچون سیاست، فلسفه، نوآوری‌های اجتماعی و گسترش ارزش‌های اخلاقی است.»	خودباوری ملی	بیانات، ج ۲۸، ص ۱۴
«نفوذ شامل تلاش‌هایی با هدف اثرگذاری بر فرایند تدوین سیاست‌ها و هدایت تصمیمات کلان از سوی عوامل خارجی یا نفوذی است.»	مقابله با نفوذ فردی و جریانی	بیانات، ج ۳۸، ص ۲۰
«پایه هویت و جهت‌گیری حرکت ما بر همان مبانی فکری و اصولی استوار است که امام بنیان نهاده است.»	دفاع از مبانی اصول و عزت انقلاب اسلامی	بیانات،۱۳۹۵/۳/۱۴
«پشتیبانی از مستضعفان، پایبندی به مبارزه با ظلم، دفاع از مسئله فلسطین و ایستادگی برای احقاق حقوق ملت ایران، از اصول بنیادین و خطوط قرمز غیرقابل سازش نظام محسوب می‌شوند.»	حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی	بیانات،۱۳۹۶/۳/۲۲
«التزام به قانون، رکن بنیادین برای حفظ سلامت و نظم اجتماعی به شمار می‌رود.»	رعایت نظم قانون	بیانات، ۱۳۹۲/۶/۶
«نسل جوان کشور بایسته است که استمراردهنده و تقویت‌کننده رویکرد انقلابی در جامعه باشد.»	تقویت روحیه انقلابی و استکبارستیز	بیانات،۱۳۹۵/۸/۲۶
«دانشجویان مسلمان انقلابی توانستند در هر دو عرصه فضای فکری دانشگاه و میادین اجتماعی – سیاسی، نقش‌آفرینی مؤثر و قابل ملاحظه‌ای ایفا کنند.»	آگاهی، فهم و داشتن موضع و تحلیل سیاسی	بیانات،۱۳۹۶/۳/۱۷
«به یاری خداوند متعال و با اتکای به ایمان و هم‌بستگی ملت ایران، می‌توان از ایجاد و به‌کارگیری تیرهای زهرآگین دشمن پیشگیری کرد و فرصت سوءاستفاده را از آنان سلب نمود.»	«ایمان به خدا» و «اتحاد کلمه» عوامل قدرت ملت	بیانات،۱۳۹۵/۳/۱۴

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«در وضعیت کنونی، منطقه غرب آسیا عرصه رویارویی دو جریان محوری از اراده و سیاست است: نخست، جریانی که هدف آن ایجاد انسجام و هم‌گرایی در سطح منطقه‌ای است؛ دوم، جریانی که بر دامن‌زدن به شکاف‌ها و تعمیق اختلافات میان ملت‌ها و دولت‌ها پافشاری دارد.»	تقویت اراده وحدت در مقابل اراده تفرقه	بیانات،۱۳۹۵/۹/۲۷
«یکی از عوامل اصلی ناکامی جبهه مخالفان و معاندان نظام اسلامی، وجود انسجام و هم‌بستگی داخلی در کشور بوده است.»	وحدت و همدلی درونی کشور؛ عامل شکست دشمن	بیانات،۱۳۹۱/۱/۱۵
«مدیریت‌های کم‌تحرک و فاقد انگیزه انقلابی، یا موجب توقف برنامه‌ها شده‌اند یا تحقق اهداف را از مسیر اصلی منحرف ساخته‌اند.»	تعطیل ناپذیر بودن مبارزه با استکبار	بیانات،۹۶/۱۳۶/۱/۱
«در برابر دشمنی‌ها و تهدیدات خارجی، راهبرد محوری، بهره‌گیری از ظرفیت‌های ملی، تقویت قدرت درونی و تحکیم بنیان‌های اساسی کشور است.»	ایستادگی و عدم سازش در برابر دشمنان انقلاب و نظام اسلامی	بیانات،۱۳۹۲/۶/۲۶
«هدف اصلی ما، رویارویی با نظام سلطه جهانی است؛ نظامی که ساختار آن بر پایه رابطه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری میان ملت‌ها و دولت‌ها بنا شده است.»	داعیه نظام اسلامی بر محو رابطه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری	بیانات،۱۳۸۹/۱/۲

۴-۱-۱. شاخص‌های بُعد اجتماعی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

تصویر زیر اجزای شاخص‌های بُعد اجتماعی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۳: شاخص‌های بُعد اجتماعی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد اجتماعی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۲: شاخص‌های بُعد اجتماعی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«یکی از وظایف اساسی نسل جوان، کسب شناخت ژرف و دقیق از مبانی نظری انقلاب و درک عمیق اصول و مبانی فکری آن است.»	شناخت مبانی انقلاب	بیانات، ۱۳۹۲/۰۳/۰۶
«براساس تجربه، هرگاه بدنه گسترده مردم با رویکردی هدفمند به صحنه آمده و کنشی جمعی و سازمان‌یافته شکل گیرد، تحقق اهداف کلان ملی به میزان بالایی تضمین می‌شود.»	مردم محوری	بیانات، ۱۳۹۲/۰۸/۲۹
«جامعه اسلامی موظف است بر تحقق توسعه مادی، پیشرفت علمی، استقرار عدالت اجتماعی، کاهش شکاف‌های طبقاتی و مقابله با جلوه‌های اشرافی‌گری تمرکز کند.»	نفی اشرافی‌گری	بیانات، ج ۳۸: ۳۳
«صرف اعلام شعاری، به‌تنهایی ضامن تحقق پیشرفت و عدالت نیست.»	بسط و تعمیم عدل در جامعه	بیانات ۲
«در وضعیت فعلی، از مهم‌ترین راهبردهای دشمنان برای مقابله با جریان بیداری اسلامی،	بیداری مسلمانان در برابر اختلافات	بیانات، ج ۳۴: ۵۴

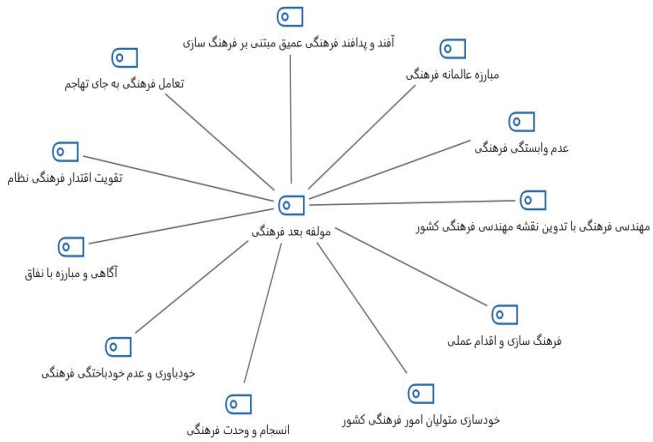
نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
تشدید و گسترش شکاف‌ها و اختلافات داخلی در میان امت اسلامی است.»		
«پیوند مستمر با قرآن، به ارتقای سطح آگاهی و معرفت عمومی جامعه یاری می‌رساند.»	انس با قرآن	بیانات، ج ۱۳: ۹۴
«براساس تأکید قرآن کریم، اگر جوامع انسانی به ایمان و تقوای راستین آراسته باشند، الطاف و برکات الهی از آسمان و زمین به‌سوی آنان جاری خواهد شد.»	ایمان و تقوای اجتماعی	بیانات، ج ۳۰: ۹
«باید اطمینان حاصل شود که تمامی اعضای جامعه از دسترسی برابر به امکانات و فرصت‌های موجود در کشور برخوردار باشند.»	برابری در استفاده از امکانات و فرصت‌های جامعه	بیانات، ج ۳۱: ۲
«تمامی اقدامات ازجمله ارتقای رفاه عمومی، مقابله با نابرابری، فعالیت‌های عمرانی و حتی جنگ یا تلاش‌های زیربنایی، باید با هدف استقرار عدالت اجتماعی و رفع تبعیض در جامعه صورت گیرد.»	تأمین رفاه اجتماعی	بیانات، ج ۱۹:۱۴
«نحوه شکل‌گیری سبک زندگی و گرایش‌های جاری در جامعه، تعیین می‌کند که آیا مسیر ساخت الگوی تمدنی مستقل را می‌پیماییم یا به‌تدریج تحت نفوذ و سلطه ارزش‌های بیگانه قرار می‌گیریم.»	نفی سبک زندگی غربی	بیانات ۳۱/۵/۱۳۹۵
«افزایش جمعیت و ترغیب به فرزندآوری به‌عنوان یکی از سیاست‌های راهبردی کشور مطرح بوده و اغلب مسئولان نیز با آن هم‌نظر بوده‌اند؛ بااین‌حال، شواهدی از تداوم برخی اقدامات یا تصمیم‌هایی مشاهده می‌شود که با این سیاست در تعارض است.»	مقابله با کاهش جمعیت	بیانات، ج ۳۹: ۶۷
«سلامت معنوی افراد به برپایی نماز وابسته است و تحقق مسیر مستقیم و زندگی پاکیزه در جامعه، تنها با اقامه نماز در آن ممکن می‌شود.»	حیات طیبه	بیانات، ج ۳۴: ۲۷۶
«باور به ارزش‌های ایثار و ارج‌نهادن به جایگاه رفیع شهیدان، بازتاب‌دهنده عمق معنوی و اصالت هویتی یک ملت به شمار می‌آید.»	گرایش جامعه به عمق معنوی خود	بیانات، ج ۳۲: ۴۱

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«در فرایند دستیابی به اقتدار حقیقی و ارتقای جایگاه ملت ایران، نقش محوری توجه به عرصه‌های معنوی، ایمان قلبی و اعتماد به قدرت الهی، برجسته و تعیین‌کننده است.»	ارتباط با خداوند	بیانات، ج ۳۵: ۱۷
«شهیدان، به‌عنوان پیام‌آوران ارزش‌های معنوی، جامعه را به‌سوی امید و استقامت سوق می‌دهند.»	تقویت اعتماد و امیدواری ملی	بیانات، ج ۳۸: ۴۱
«در فضای عمومی کنونی، موضوع عقلانیت و نقش افراد خردمند در جامعه به‌طور گسترده مورد توجه است.»	عقل‌گرایی در امور اجتماعی	بیانات، ج ۳۸: ۲۹
«وقتی اراده جمعی یک ملت بزرگ به شکلی یکپارچه و مقتدر بیان شود، پژواک آن نه‌تنها در فضای داخلی کشور، بلکه در عرصه بین‌المللی نیز شنیده شده و ماندگار می‌گردد.»	مردم‌پایگی اجتماعی	بیانات، ج ۳۱: ۵۱
«تأکید بر ضرورت مسئولیت‌پذیری در قبال مسائل اساسی کشور، صرفاً در چهارچوب عقلانیت یا ملاحظات سیاسی قرار نمی‌گیرد، بلکه ریشه در آموزه‌ها و الزامات دینی دارد.»	تربیت معنوی جامعه	بیانات، ج ۳۸: ۲۱
«اسلام تعلیم می‌دهد که علی‌رغم تفاوت‌های نژادی، زبانی و فرهنگی، انسان‌ها دارای فطرتی مشترک هستند که آنان را به پاکی، عدالت، نیکوکاری، همدردی و همکاری دعوت می‌کند.»	هم‌گرایی معنویت با مدیریت و تدبیر	بیانات، ج ۳۴: ۳۲
«جوانان با عزم راسخ، ایمان ژرف، پیوندی مستحکم با ملت و فهمی دقیق از عمق رخدادها، کوشش کردند تا این ویژگی‌ها را در عرصه عمل تجلی بخشند.»	ترویج عزم راسخ ملی	بیانات، ج ۳۰: ۴۰
«اتکا به ایمان به خداوند و اعتمادبه‌نفس، اساس ایستادگی در عرصه‌های دشوار است.»	اعتمادبه‌نفس ملی	بیانات، ج ۳۵: ۱۴
«کشور نیازمند جوانانی است که با برخورداری از انگیزه ایمانی، بصیرت دینی، همت بلند، جرئت اقدام و اعتمادبه‌نفس، به‌عنوان بازوان قدرتمند توسعه و پیشرفت عمل کنند.»	امید به آینده	بیانات، ج ۳۷: ۲۵۹
«در مسیر زندگی، شجاعت و اعتمادبه‌نفس از	شجاعت	بیانات، ج ۳۸: ۴۹

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
مؤلفه‌های بنیادین پیش‌روی فرد به سمت اهداف بلندمدت به شمار می‌آیند.»		
«در زندگی باید با شجاعت و اعتمادبه‌نفس حرکت کرد؛ این شاخص‌ها هنگامی که در پیوند با خداوند قرار گیرند، به نحو مؤثری تقویت می‌شوند.»	اعتمادبه‌نفس ملی	بیانات، ج ۳۸: ۴۹
«بازسازی و بهبود شرایط زیستی با هدف تأمین محیطی سالم برای جامعه و تضمین عدالت میان نسل‌ها از ارکان حیاتی توسعهٔ پایدار است.»	تحقق عدالت بین نسلی	بیانات،۱۳۹۴/۸/۲۶

۴-۱-۲. شاخص‌های بُعد فرهنگی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

تصویر زیر اجزای شاخص‌های بُعد فرهنگی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۴: شاخص‌های بُعد فرهنگی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

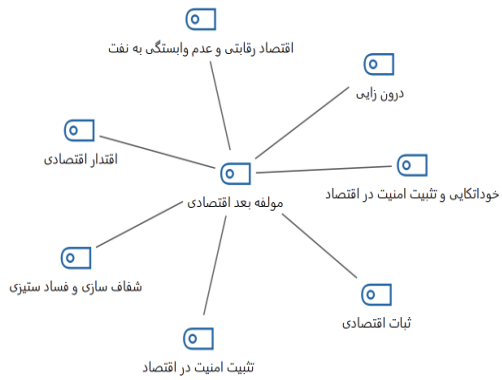
جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد فرهنگی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۳: شاخص‌های بُعد فرهنگی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«باور عمیق به ضرورت آزاداندیشی و بازبودن فضای اندیشه قابل دفاع و ضروری است.»	آزاداندیشی	بیانات، ۱۳۹۵/۶/۳
«یکی از راهبردهای محوری دشمنان، تمرکز و بزرگ‌نمایی کاستی‌ها و نقاط ضعف موجود در ساختارهای اجتماعی است.»	جلوگیری از بزرگ‌نمایی و معضل گونه جلوه دادن برخی کاستی‌ها	بیانات، ۱۳۸۸/۷/۲
«وظیفه بنیادین ما افزایش توانمندی و پایداری ملی است.»	صبر و ایستادگی (مقاومت فرهنگی)	بیانات، ۱۳۹۵/۱۰/۱۹
«دشمن از طریق ترویجِ الگوهای فرهنگی ناسالم و اشاعه رفتارهای فحشاگون تلاش می‌کند تا جایگاه و هویت جوانان را تضعیف نماید.»	مبارزه با فرهنگ غلط، فساد و فحشا	بیانات،۱۳۷۹/۴/۲۲
«تمامی اقوام ساکن ایران نسبت به میهن و نظام جمهوری اسلامی احساس تعلق دارند.»	احترام و به رسمیت شناختن تمایزهای فرهنگی زبانی و قومی و مذهبی	بیانات،۱۳۷۹/۴/۱۹
«در عرصه فرهنگی خلأها و آسیب‌های ساختاری قابل‌توجهی وجود دارد و زمینه نفوذ خارجی در برخی حوزه‌ها شدت یافته است.»	رفع ضعف‌های فرهنگی	بیانات،۱۳۹۶/۴/۵
«در عرصه فرهنگی، شیوه‌ای از سهل‌انگاری و بی‌توجهی ساختاری در میان نهادهای فرهنگی قابل‌مشاهده است.»	تولید کالای فرهنگی مفید	بیانات،۱۳۹۵/۳/۱۶
«بر پایه آموزه‌های الهی، سنتی وجود دارد که نشان می‌دهد اگر انسان‌ها به‌دلیل بیم از نفْس، مال، آبرو، خانواده، دوستان یا منافع فردی از انجام وظایف ضروری و به‌ویژه از اقدامات در راستای حق و ترویج ارزش‌های دینی و اجتماعی خودداری کنند، حتی وجود رهبران الهی و الگوهای فداکاری همچون امام حسین (ع) نیز مانع از آن نخواهد شد که سرانجام برخی از آنان به شهادت برسند یا در مسیر حق متوقف شوند.»	مقابله با انحطاط فرهنگی	بیانات،۱۳۷۵/۳/۲۰

۴-۱-۳. شاخص‌های بُعد اقتصادی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

تصویر زیر اجزای شاخص‌های بُعد اقتصادی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۵: شاخص‌های بُعد اقتصادی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد اقتصادی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

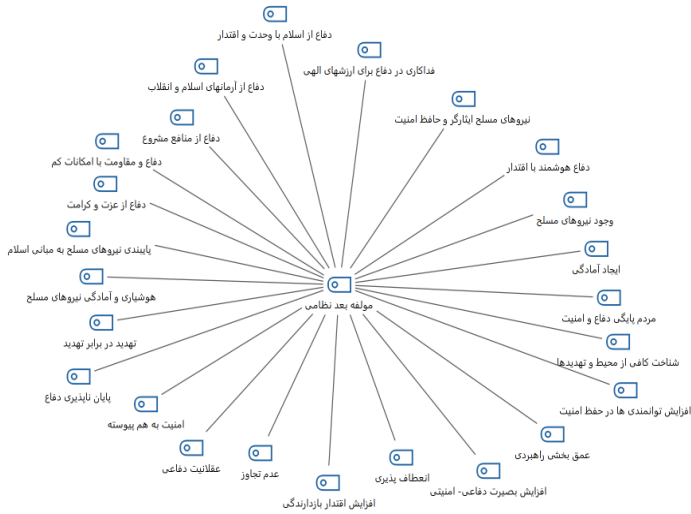
جدول ۴: شاخص‌های بُعد اقتصادی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«هدف غایی از ایجاد «امنیت سرمایه‌گذاری» در کشور، فراهم آوردن رفاه عمومی، رونق اقتصادی و ایجاد بستری مناسب برای تحقق عدالت اقتصادی و در نهایت، ریشه‌کن ساختن فقر است.»	تأمین امنیت سرمایه‌گذاری داخلی و بین‌المللی	بیانات،۱۳۷۹/۱۲/۲۱
«سخن نو انقلاب اسلامی این بود که جوامع انسانی می‌توانند به پیشرفت‌های مادی و علمی دست یابند و هم‌زمان رضایت پروردگار را کسب و ارزش‌های الهی را حفظ کنند.»	هم‌افزایی پیشرفت مادی و پیشرفت معنوی	بیانات،۱۳۹۶/۹/۱

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«مدل‌های توسعه غالب، ریشه‌های نظری خود را در مبانی‌ای می‌یابند که بر محوریت انسان‌گرایی و اصول غیرالهی بنا شده‌اند.»	نوآوری انقلاب اسلامی ارائه الگوی اقتصادی نوین	بیانات،۱۳۹۶/۳/۳۱
«اهداف استراتژیک کلان اقتصادی شامل موارد زیر است: تسریع در نرخ رشد اقتصادی پایدار، تعمیم مالکیت و عدالت توزیعی، بهبود کارایی و بهره‌وری فراگیر، تقویت قدرت رقابتی اقتصاد ملی، افزایش سهم بخش‌های غیردولتی.»	مردم پایگی در اقتصاد	ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی،۱۳۸۴/۳/۲
«تحقق بالندگی اقتصادی و خوداتکایی ملی منوط به ایجاد بسترهای فراگیر و دسترس‌پذیر برای تمامی فعالان اقتصادی و آحاد جامعه در عرصه‌های سرمایه‌گذاری مولد، فعالیت‌های کارآفرینانه و خلق ارزش‌افزوده است.»	رسیدن به حد استغنا	بیانات،۱۳۸۵/۱۱/۳۰
«نظام اسلامی با اتکا به یک جامعه مرفه و پیشرو، ضمن تأکید بر اهمیت رشد اقتصادی، عدالت اجتماعی و رفاه همگانی را در صدر اولویت‌های خود قرار می‌دهد.»	خودکفایی بر مبنای تولید ملی	بیانات،۱۳۷۲/۵/۱۲
«مفهوم اقتصاد مقاومتی به نظامی اطلاق می‌شود که از ثبات و پایداری قابل توجهی در برابر تنش‌ها و فشارهای بین‌المللی، اعم از تکانه‌های اقتصادی جهانی و سیاست‌های قدرت‌های بزرگ برخوردار است.»	دانش‌پایه بودن اقتصاد	بیانات،۱۳۹۳/۱/۱
«مسئله بنیادین در بهبود وضعیت اقتصادی کشور، بازنگری در الگوهای مصرف و مدیریت بهینه منابع است.»	اصلاح الگوی مسرفانه مصرف	بیانات،۱۳۹۲/۱۲/۲۰
«باید برای صنعت کشور فکری اساسی شود زیرا صنعت گرفتار آفت مونتاژ کاری شده است و تا وقتی که این آفت وجود دارد نوآوری مورد توجه قرار نخواهد گرفت.»	استحکام اقتصادی با نوآوری صنعتی	بیانات،۱۳۹۶/۶/۲۷
«هر قدر می‌توانید در پرهیز از اسراف و زیاده‌رَوی پافشاری کنید.»	پرهیز از اسراف و زیاده‌روی	بیانات،۱۳۸۳/۳/۲۷
«ترجیح دادن مسائل کلی کشور بر مسائل محلی و منطقه‌ای ضروری است.»	تلاش جهت به پایان رساندن طرح‌های نیمه‌تمام	بیانات،۱۳۸۳/۳/۲۷

۴-۱-۴. شاخص‌های بُعد نظامی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

شکل زیر اجزای شاخص‌های بُعد نظامی نظریه دفاع همه‌جانبه منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۶: شاخص‌های بُعد نظامی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد نظامی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۵: شاخص‌های بُعد نظامی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«تأکید بر این‌که ایمان، عزم و پایداری (توان نرم) تعیین‌کننده‌تر از برتری صرفِ ابزارهای دشمن است.»	روحیه معنوی	بیانات، ۱۳۶۹/۰۹/۲۴
«اراده الهی به‌عنوان معیار هنجاری و تعیین‌کننده در منازعات باید از شعار فراتر رفته و به چهارچوب‌های حقوقی، اخلاقی و سیاستیِ قابل اجرا ترجمه شود.»	یاد و ذکر خدا	بیانات، ۱۳۹۱/۰۷/۲۱

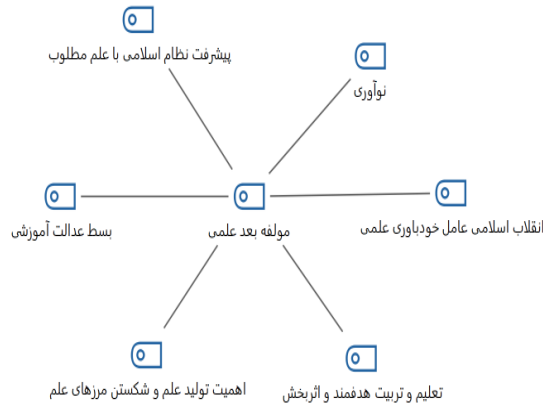
نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«نظام جمهوری اسلامی ایران هیچ‌گونه تمایلی به آغاز مخاصمه یا درگیری نظامی ندارد.»	پیش‌دستی نکردن و جنگ‌طلب نبودن	بیانات، ج ۳۷: ۲۶۱
«تلاش برای حفظ و ارتقای امنیت داخلی در چهارچوب سیاست‌های ملی با هدف تضمین ثبات و آرامش در سطح منطقه‌ای پیگیری می‌شود.»	هم‌افزایی در ایجاد امنیت	بیانات، ج ۱۸: ۳۲
«تقویت امنیت داخلی برای تأمین ثبات منطقه‌ای ضروری است.»	توسعه صنایع نظامی و دفاعی	بیانات، ۱۰/ ۱۳۹۵/۰۶
«در نگرش دینی، عنصر بنیادین قدرت، در سرمایهٔ انسانی متجلی می‌شود.»	کاربست منطق معنوی قدرت در دفاع	بیانات، ج ۲۵: ۱۴
«عامل اصلیِ رفع تهدید نظامی، تقویت اقتدار دفاعی و نظامی است.»	افزایش آمادگی دفاعی	بیانات، ۱۳۹۵/۰۶/۲۸
«امنیت مفهومی فراگیر است که فراتر از بُعد فیزیکی می‌رود و شامل اقتصاد، فرهنگ، اطلاعات، روان و هنجارها نیز می‌شود.»	توجه به ابعاد غیرفیزیکی امنیت	بیانات، ۱۳۹۴/۰۲/۰۶
«ما راهبرد نظامی‌گری را به‌عنوان چهارچوب حاکم بر سیاست‌های دولت و نظام نمی‌پذیریم؛ درعینِ‌حال، حق دفاع مشروع از سرزمین، مردم و منافع ملی را مطابق با قواعد و عرف‌های بین‌المللی کاملاً محفوظ می‌دانیم.»	نفی نظامی‌گری بی‌قاعده	بیانات، ج ۱۴: ۶۸
«نظام جمهوری اسلامی ایران آغازگر هیچ خصومت جدیدی نبوده است.»	ایجاد نکردن دشمنی جدید	بیانات، ج ۳۸: ۵۱
«پایگاه‌های مردمی نظام جمهوری اسلامی محدود به پیروان مذهب تشیع نیست.»	دفاع جانانه از نظام اسلامی	بیانات، ج ۳۵: ۲۶
«یکی از راهبردهای کلیدی در مقابله با دشمن، درک عمیق و شناخت ترفندهای آنان است.»	شناخت شیوه‌های دشمن	بیانات، ج ۳۹: ۴۹
«توانمندی راهبردی و تاب‌آوری یک نظام، تنها در مؤلفه‌های مادی نظیر تسلیحات پیشرفته یا منابع مالی خلاصه نمی‌شود؛ بلکه بنیان اصلی اقتدار و صلابت را بر پایه ایمان درونی به مبدأ متعال و استقامت در مسیر اهداف، استوار می‌سازد.»	ایمان به خدا و پایداری؛ مبنای اصلی قوت	بیانات، ج ۳۸: ۱۸
«از منظر ارتقای راهبردی و سازمان‌دِهی اثربخش، تعمیق مشارکت فعال و سامان‌یافته مردم در عرصه‌های حیاتی	حضور سازمان‌یافته مردم در عرصه	بیانات، ۱۳۹۵ /۰۹/۱۷

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
انقلاب، امری ضروری است.»	دفاعی- امنیتی	
«از منظر فقهی و اخلاقی، استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی، اعم از سلاح‌های هسته‌ای، شیمیایی و بیولوژیکی، حرام بوده و صیانت از جامعه بشری در برابر این بلایای ویرانگر، وظیفه‌ای همگانی و از اولویت‌های اساسی قلمداد می‌شود.»	حرام بودن سلاح کشتار جمعی	بیانات، ج ۲۸: ۱
«ما از اسلام آموخته‌ایم که باید با پیروان ادیان دیگر با انصاف و عدالت برخورد کرد؛ این حکم اسلام به ما است.»	برخورد عادلانه و منصفانه با پیروان ادیان مختلف	بیانات، ج ۳۶: ۴۵
«پیروزی در عرصه جنگ، نه صرفاً نتیجه اقدامات نیروهای نظامی، بلکه حاصل اتکا و هم‌بستگی پایدار با بدنه ملت بود.»	اداره مردمی جنگ	بیانات، ج ۳۳: ۴۱
«سپاه عنصر شاخص دفاع از امنیت داخلی و خارجی است.»	سپاه؛ عنصر دفاع ملی و بین‌المللی	بیانات، ۱۳۹۵/۶/۲۸
«حمایت راهبردی از مقاومت منطقه‌ای و بسیج اجتماعی، نیازمند شناخت دقیق ابعاد دشمن و هماهنگی پاسخ‌ها در چهارچوب حقوقی و اخلاقی است تا هم مشروعیت حفظ شود و هم تاب‌آوری تقویت گردد.»	تبدیل نقاط ضعف به قوت	بیانات در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۸/۷/۲
«بسیج، تجلی مشارکت فراگیر و نمایانگر مقاومت و آگاهی جمعی یک ملت است.»	بسیج؛ نماینده ملت	بیانات، ۱۳۸۵/۰۸/۲۰
«موضع‌گیری استراتژیک جمهوری اسلامی در حمایت از اجزای مقاومت منطقه‌ای، ازجمله حمایت نمادین و عملی از حرکت‌های مشروع فلسطینی، بخشی از سیاستی راهبردی در جهت تقویت هم‌بستگی امت اسلامی و حفاظت از منافع ملی است.»	دفاع از مقاومت فلسطین	بیانات، ج ۳۷: ۲۶۳
«اقدامات خصمانه جریان مقابل عموماً در قالبی نظام‌مند و چندوجهی سامان‌دهی می‌شوند که هدف اصلی آن تضعیف اراده ملی و تغییر ادراک عمومی است.»	برآورد تهدیدات آینده	خامنه‌ای، حماسه ۹ دی: ۴۴
«ایثار و فداکاری مدافعان حرم به‌عنوان نمود عملی روحیه مقاومت و تعهد ایمانی، نقش مؤثری در محدودسازی گسترش درگیری‌ها تا فراتر از مرزها ایفا کرده است.»	دفاع از اماکن مذهبی	بیانات، ج ۳۹: ۲۰

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«در دیدگاه توحیدی، مؤمن نسبت به مفهوم خسارت و زیان نگرشی متفاوت دارد؛ زیرا تلاش در راه حق یا به شهادت رسیدن و دفع دشمن هر دو به‌عنوان نتایج مطلوب در نظر گرفته می‌شوند.»	دفاع از غیرنظامیان در جنگ	بیانات، ۱۳۹۴/۱/۳۰
«یا در مسیر حق به شهادت نائل می‌آییم که از منظر دینی بهترین پایان است، یا با دفع دشمن به پیروزی و حفظ امنیت و عزت جامعه دست می‌یابیم که آن نیز بهترین نتیجه است.»	احدی الحسنیین	بیانات در دیدار با دانشجویان و جوانان استان قم ۱۳۸۹/۸/۴
«برای دستیابی به برتری استراتژیک در مواجهه با رقبا و بازیگران خصمانه، لازم است ابعاد گوناگون دشمن و تهدیدات وی به‌طور دقیق و همه‌جانبه شناسایی و تحلیل شود.»	شناخت ابعاد دشمن	بیانات، در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۸۸/۷/۲
«برای کسب برتریِ راهبردی نسبت به دشمن، لازم است منظرهای مختلف تهدید و قابلیت‌های خصم به‌صورت جامع و دقیق تحلیل شوند.»	پاسخ تهدید را با تهدید دادن	بیانات، ۱۳۸۹/۵/۲۷
«آموزه اسلامی مبنی بر رفتار با پیروان دیگر ادیان مبتنی بر انصاف و عدالت است.»	حمایت از پیروان ادیان با انصاف و عدالت	بیانات، ۱۳۹۳/۱۱/۶
«سپاه باید توان مقیاس‌پذیری عملیاتی را توسعه دهد تا هر گروهان در مواقع لازم به سطح عملکرد یک گردان ارتقا یابد، از طریق آموزش، ذخایر انسانی و سازوکارهای حقوقی و تدارکاتی.»	امکان مضاعف شدن نیروها در اسرع وقت	بیانات، ۱۳۶۸/۶/۲۹
«نرمش قهرمانانه» یعنی ترکیب دیپلماسی، انعطاف به‌موقع و حفظ اقتدار؛ صلح امام حسن (ع)، نمونه تاریخی برجسته‌ای است.»	به‌کارگیری انعطاف و قدرت به‌موقع	بیانات، ۱۳۹۳/۵/۲۲

۴-۱-۵. شاخص‌های بُعد علمی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

شکل زیر اجزای شاخص‌های بُعد علمی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۷: شاخص‌های بُعد علمی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد علمی در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

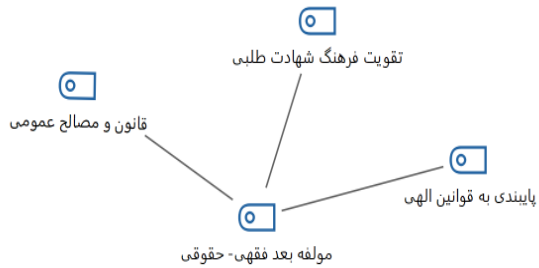
جدول ۶: شاخص‌های بُعد علمی در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«توجه نظام‌مند به عدالت در مدیریت آموزش‌وپرورش پیامدهای مثبت و پایدارِ میان‌مدت و بلندمدت برای کشور به دنبال خواهد داشت.»	بسط عدالت آموزشی	بیانات، ج ۲۸: ۹
«باید با نهادسازی و سیاست‌های پایدار جریان علمی را تضمین کرد تا تغییر دولت‌ها آن را متوقف نکنند.»	هم‌افزایی علم و قدرت دفاعی	بیانات، ۱۳۹۶/۰۷/۲۶
«همه حوزه‌های علمی و اجتماعی به ارتقای مستمر نیاز دارند که با مشارکت نخبگان متفکر و فراهم‌سازی سازوکارهای حمایتی محقق می‌شود.»	بازنگری در علوم انسانی	بینات، ج ۳۸: ۲۱
«اکنون لازم است توان دفاعی کشور را تقویت کنیم تا از بروز جسارت‌های بیشتر از سوی بازیگران دشمن جلوگیری شده و زمینه تشویق به تعرض یا خطای نظامی فراهم نشود.»	ارتقای آمادگی علمی	بیانات در دیدار با نخبگان کشور، ۱۳۹۶/۰۷/۲۶
«مسئولان باید با سیاست‌ها و سازوکارهای هدفمند، مواهب الهی را حفظ و نخبگان بیشتری شناسایی و پرورش دهند.»	حفظ، تربیت و پرورش نخبگان	بیانات، ۱۳۹۵/۰۷/۲۸

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«با حفظ آمادگی در برابر توطئه‌ها و تسریع پیشرفت علمی-فناورانه، می‌توان به اقتدار همه‌جانبه دست یافت.»	جهاد علمی	بیانات، ج ۳۰: ۳۷
«اگر ایران بخواهد آینده‌ای مستقل و با عزت بسازد و راهِ عدم‌وابستگی را ادامه دهد، این هدف جز از طریق «عالم شدن» عموم مردم میسر نیست.»	ژرف‌بینی و ژرف یابی در علم و تحقیق	بیانات، ج ۲۴: ۱۵
«آینده مستقل ایران بستگی به گسترش علم و ظرفیت علمی مردم دارد؛ باید سطح دانش عمومی و نهادهای پژوهشی تقویت شود.»	توجه به علم درون جوش و نفی علم وارداتی	بیانات، ج ۲۹: ۶
«سیاست‌های استکباری علیه ایران فشار وارد می‌کنند؛ اما توان سرنگونی نظام را ندارند؛ تحلیل باید مبتنی بر شواهد و تفکیک تهدید تبلیغاتی از تهدید واقعی باشد.»	ترکیب معنوی جهاد و دانشگاه	بیانات، ج ۲۶: ۱۳
«نگاه به رشته‌های علمی باید متوازن و مبتنی بر یک چشم‌انداز کلان باشد.»	نگاه متوازن به رشته‌های علمی	بیانات، ج ۲۸: ۱۶
«سیاست‌های امپریالیستیِ بین‌المللی، توانایی عملی و مؤثری برای سرنگونی این نظام ندارند.»	پیشرفت علم: عامل استحکام دینی	بیانات، ۱۳۸۷/۹/۲۴
«بر این باورم که فعالیت علمی در دانشگاه‌ها و در سطح ملی باید رویکردی جهادی و فداکارانه اتخاذ کند.»	نوآوری و نفی نگاه چشم‌بسته و تقلیدی	بیانات، ۱۳۷۸/۱۱/۴
«من بر این باورم که فعالیت پژوهشی در دانشگاه‌ها و در سطح ملی باید ماهیتی «جهادی» داشته باشد.»	علم جهادی و جهاد علمی	بیانات، ۱۳۹۲/۵/۶
«یکی از عرصه‌هایی که کشورهای تحت سلطه با موانع عمده و مانع‌تراشی سیستماتیک در مسیر پیشرفت آن مواجه‌اند، حوزه علم و تولید دانش است.»	رفع سلطه علمی غرب در تولید علم	بیانات، ۱۳۸۳/۴/۱

۴-۱-۶. شاخص‌های بُعد فقهی- حقوقی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

تصویر زیر اجزای شاخص‌های بُعد فقهی- حقوقی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۸: شاخص‌های بعد فقهی- حقوقی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد فقهی- حقوقی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

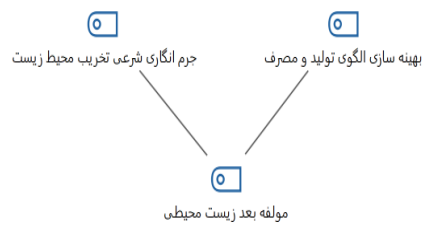
جدول ۷: شاخص‌های بُعد فقهی- حقوقی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«نظارت را به‌عنوان مؤلفه‌ای کلیدی در تضمین پاسخ‌گویی و اعتبار نهادی ارج می‌نهم و هرگونه تلاش برای فرار یا تضعیف سازوکارهای نظارتی را شدیداً محکوم می‌کنم.»	جایگاه یکسان آحاد مردم در برابر قانون	بیانات، ۱۳۷۹/۱۲/۲۲
«پایبندی به قانون اهمیت بنیادین دارد؛ قانون همانند ریل عمل می‌کند و چهارچوب و مسیر مشخصی برای کنش‌های اجتماعی و نهادی ترسیم می‌نماید.»	رعایت مر قانون	بیانات، ۱۳۹۲/۰۶/۰۶
«در آموزه‌های اسلامی، فقدان تقوا و عدالت در حاکم منتخب می‌تواند مشروعیت حکومت را مورد سؤال قرار دهد.»	ولایت مداری	بیانات، ۱۳۸۲/۰۹/۲۶
«نظام‌سازی فرایندی تدریجی و تطبیقی است؛ نمی‌توان صرفاً با استدلال نظری یا فقهی یک نظام را کامل و نهایی دانست.»	حاکمیت فقه در تمام ابعاد و جوانب زندگی	بیانات، ۱۳۹۰/۰۶/۱۷

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«انس و ارتباط مداوم با قرآن کریم موجب تقویت درک عمیق‌تر و دقیق‌تر مفاهیم قرآنی می‌گردد.»	قرآن، کتاب قانون	بیانات، ۱۳۸۹/۰۴/۲۴
«مایه افتخار است که دشمنان سرسخت و افراد بدنام علیه ما کینه‌ورزی کنند؛ ما نیز نسبت به رفتارهای ناپسند و دست‌آلوده آنان اظهار تنفر و انزجار می‌کنیم.»	تولی و تبری	بیانات، ۱۳۷۵/۰۲/۰۴

۴-۱-۷. شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

تصویر زیر اجزای شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

شکل ۹: شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی نظریه دفاع همه‌جانبه منظومه دفاع-امنیتی امام خامنه‌ای

جدول زیر، مفاهیم و جملات مرجع مربوط به هر یک از اجزای شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای را نشان می‌دهد.

جدول ۸: شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای: مفاهیم و جملات مرجع

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«گسترش حمل‌ونقل عمومی برقی و غیرفسیلی در کلان‌شهرها، همراه با بازطراحی شبکه، زیرساخت و سیاست‌های قیمت‌گذاری، برای کاهش آلودگی و تراکم ترافیک حیاتی است.»	افزایش حمل‌ونقل عمومی و همگانی	سیاست‌های کلی محیط‌زیست، ۱۳۹۴

نقل قول مرجع	مفهوم	منبع
«کاشت درخت نمادین در مناسبت‌های زیست‌محیطی برای آگاهی‌بخشی مفید است؛ اما برای پایداری نیاز به برنامه‌ریزی، مراقبت و مشارکت محلی دارد.»	ترویج احساس وظیفه نسبت به محیط	سیاست‌های کلی محیط‌زیست ۱۳۹۴
«صنعت کم‌کربن، انرژی پاک، کشاورزی ارگانیک و مدیریت پسماند-پساب مبتنی بر ظرفیت‌های محلی برای کاهش فشار زیست‌محیطی و انتشار کربن ضروری است.»	صنعت کم کربن	سیاست‌های کلی محیط‌زیست،۱۳۹۴
«اصلاح الگوی تولید در بخش‌های اقتصادی و اجتماعی و بهینه‌سازی الگوی مصرف از الزامات تحقق توسعهٔ پایدار است.»	اصلاح الگوی تولید و مصرف	سیاست‌های کلی محیط‌زیست ابلاغی معظم له، ۱۳۹۴
«اصلاح زیست‌بوم‌ها برای تضمین محیط‌زیست سالم و عدالت بین‌نسلی نیازمند سیاست‌های یکپارچه، اقدامات بازسازی و مشارکت جوامع محلی است.»	اخلاق و عدالت بین نسلی در بهره‌مندی از محیط‌زیست	سیاست‌های کلی محیط‌زیست کشور، ۱۳۹۴
«صیانت و توسعهٔ پایدار منابع تجدیدپذیر مستلزم وضع محدودیت‌های قانونی مبتنی بر ظرفیت اکولوژیک و شاخص‌های پایداری است.»	حفظ منابع طبیعی و توان اکولوژیک	بیانات، ۱۳۹۴
«نقش‌آفرینی فعالِ مردم در حفاظت از محیط‌زیست و فرایند فرهنگ‌سازی زیست‌محیطی در جامعه، از طریق بهره‌گیری اثربخش از ظرفیت‌های رسانه ملی، اهمیت اساسی دارد.»	ضرورت نقش‌آفرینی مردم	بیانات،۱۳۹۳/۱۲/۱۷
«تهیه و تصویب منشور اخلاق زیست‌محیطی و ترویج نهادینه فرهنگ و اخلاق محیط‌زیستی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی-اسلامی، ضروری است.»	تدوین منشور اخلاق محیط‌زیست	بیانات، ۱۳۹۴

۵. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های نظریه دفاع همه‌جانبه در منظومه دفاعی- امنیتی امام خامنه‌ای، طیفی جامع از ابعاد گوناگون را در برمی‌گیرد که شامل شاخص‌های بُعد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، فقهی- حقوقی، علمی، نظامی و زیست‌محیطی است. بررسی آثار و بیانات معظم‌له حاکی از آن است که میزان تأکید بر شاخص‌های بُعد نظامی

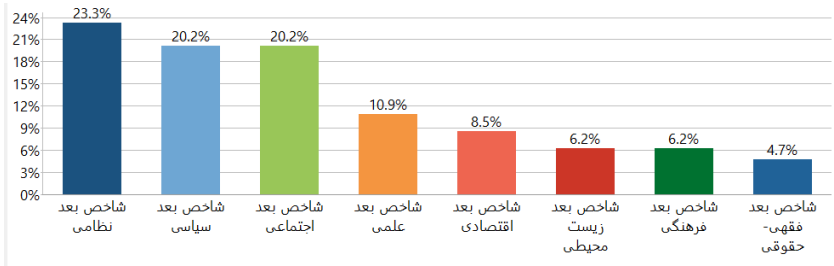
بیش از سایر ابعاد بوده و این شاخص‌ها جایگاهی محوری در راهبردهای دفاعی–امنیتی ایشان دارند. در مقابل، شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی و بُعد فقهی– حقوقی از کم‌ترین میزان تمرکز برخوردارند.

در پرتو بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای وارد مرحله‌ای جدید شده است که در آن «دفاع همه‌جانبه» براساس آگاهی راهبردی، خودباوری ملی و عقلانیت دینی بازتعریف می‌شود. به‌ویژه تحلیل معظم‌له از «جنگ تحمیلی دوازده روزه میان اسرائیل و ایران بود»، نمونه بارز تلفیق مقاومت هوشمند، مدیریت پویای بحران و توازن قدرت مردمی و نظامی است. این تجربه راهبردی، نشان می‌دهد که نظریه دفاع همه‌جانبه، در سطح منطقه‌ای قابلیت عملیاتی دارد و پشتوانه مفهومی برای طراحی سیاست‌های دفاعی ایران در مرحله تمدن‌سازی انقلاب اسلامی فراهم می‌سازد. مطابق با آموزه‌های مدیریتی مقام معظم رهبری، هرگونه مواجهه راهبردی در حوزه دفاع باید بر مبنای اصول مدیریت جهادی، عقلانیت تدبیر محور و التزام به قانون و اخلاق اسلامی صورت گیرد. در سطح راهبردی، وظیفه مدیران حفظ تعادل میان قدرت نرم (معنویت، اعتماد مردمی، وحدت ملی) و قدرت سخت (توان دفاعی، آمادگی رزمی، دیپلماسی امنیتی) است. در سطح کاربردی، ضرورت دارد سازوکار تصمیم‌گیری با الگوی فرماندهی فکری معظم‌له هماهنگ شود تا فرصت‌های تهدیدزا به مزیت راهبردی تبدیل گردد.

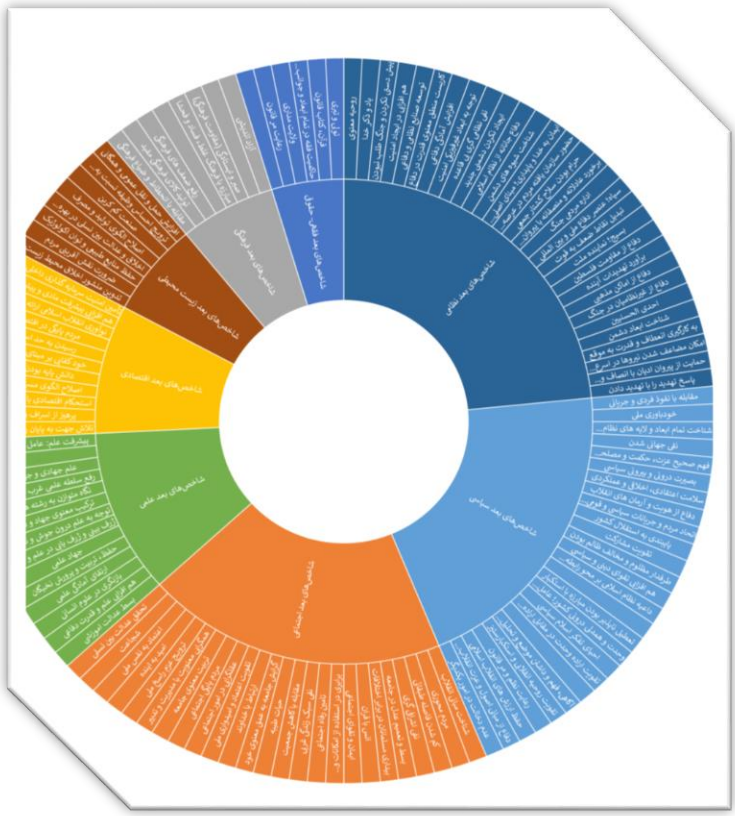
نتایج همچنان تصریح می‌کند که نظریه «دفاع همه‌جانبه»، به‌عنوان ستون فقرات این منظومه، از جامعیت نظری و عملی بالایی برخوردار است و بر ارکان کلیدی همچون عمق راهبردی، اقتدار فرهنگ‌پایه، مردم‌پایگی، مقاومت فعال و توازن در مؤلفه‌های قدرت استوار است. تحقق این ارکان، نه‌تنها بازدارندگی مؤثر در برابر تهدیدات را رقم می‌زند، بلکه به تقویت هم‌افزایی میان توان نرم و سخت جمهوری اسلامی ایران منجر می‌شود.

نمودار زیر میزان فراوانی هر یک از شاخص‌های نظریه «دفاع همه‌جانبه» در منظومه دفاعی–امنیتی امام خامنه‌ای را در آثار مورد بررسی نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود میزان تأکید بر شاخص‌های بُعد نظامی در آثار امام خامنه‌ای بیشتر از سایر ابعاد و

شاخص‌های بُعد زیست‌محیطی و بُعد فقهی- حقوقی کم‌تر از سایر ابعاد است.

نمودار ۳: نمودار توزیع فراوانی میزان تأکید بر اجزای شاخص‌های نظریه «دفاع همه‌جانبه» در منظومه دفاعی-امنیتی حضرت امام خامنه‌ای

نمودار ۴: نمودار خورشیدی شاخص‌های نظریه «دفاع همه‌جانبه» در منظومه دفاعی-امنیتی امام خامنه‌ای

۵-۱. پیشنهادهای پژوهش

۵-۱-۱. پیشنهادهای راهبردی

۱. یکپارچه‌سازی شبکه فرماندهی و تصمیم‌سازی دفاعی در چهارچوب نظریه دفاع همه‌جانبه؛
۲. ارتقای قدرت ادراکی و شناختی دفاع ملی؛
۳. تقویت سرمایه اجتماعیِ امنیت و دفاع.

۵-۱-۲. پیشنهادهای کاربردی

۱. ایجاد سامانه ملی آموزش دفاع اجتماعی برای مدارس و مساجد؛
۲. کاربست هوش مصنوعی در رصد تهدیدات امنیتی و محیطی؛
۳. نظام اعتبارسنجی دفاعی؛
۴. استفاده از دیپلماسی دفاعی هوشمند در منطقه.

فهرست منابع

افتخاری، اصغر؛ شامانی، مجید (۱۴۰۱). ***امنیت ملی در اندیشه مقام معظم رهبری*** *(مدظله‌العالی)*. فصلنامه امنیت ملی، ۱۳ (۴۹).

ترکاشوند، جلال؛ مهدیان، حسین (۱۴۰۰). ***تبیین نظام‌مند اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا***، فصلنامه مدیریت نظامی، ۲۰(۴).

تهانوی، محمدعلی‌بن علی (۱۳۷۸). ***گزیده اصطلاحات حکمت انسی از کتاب کشاف اصطلاحات الفنون***، ناشر: رفیعه تفکر.

چهاردولی، عباس؛ عزتی، امیرحسین (۱۳۹۸). ***مبانی، اصول و شاخص‌های تعلیم و تربیت منابع انسانی سازمان‌های دفاعی مبتنی بر آموزه‌های دینی***، ناشر: دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

حبیب‌زاده، قاسم (۱۳۹۸). ***ابعاد امنیت از منظر امام خامنه‌ای*** *(مدظله‌العالی)*. فصلنامه امنیت ملی، ۹ (۳۱).

خامنه‌ای، سید علی، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در (www.khamenei.ir)

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴). ***حماسه ۹ دی؛ مروری بر بیانات رهبر معظّم انقلاب درباره حماسه ۹ دی و گزارش حوادث فتنه ۸۸***، تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.

خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۹). ***مجموعه بیانات حضرت آیت العظمی خامنه‌ای درباره مهارت‌ها و فنون تحلیل سیاسی***، به کوشش پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر حضرت امام خامنه‌ای، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.

دهقان، حسین (۱۳۹۴). ***دفاع همه‌جانبه و مردم‌پایه در نظام جمهوری اسلامی ایران***. فصلنامه علوم و فنون نظامی، ۱۰ (۲). تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

رضایی، یدالله (۱۳۹۷). ***دکترین دفاع همه‌جانبه؛ مبانی، اصول و الزامات***. فصلنامه سیاست دفاعی، ۲۶ (۱۰۲). تهران: دبیرخانه شورای عالی امنیت ملی.

صفری، محمد (۱۴۰۰). ***نقش مردم در تحقق دفاع همه‌جانبه***. فصلنامه مدیریت دفاعی، ۱۲ (۴۵). تهران: دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا.

فتحی، محمد جواد؛ عیوضی، محمدرحیم؛ پیرانی، شهره (۱۳۹۹). ***جایگاه راهبرد بازدارندگی برون‌مرزی در منظومه دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای جنوب غربی***، نشریه: سیاست جهانی، ۲(۹).

فرزندی، عباسعلی؛ روشن روان، الله بخش؛ علایی آوارگانی، جواد (۱۴۰۱). ***بُعد سیاسی مکتب دفاعی- امنیتی جمهوری اسلامی ایران***، دانشگاه دفاع ملی، مکتب دانا.

فرزندی، عباسعلی؛ روشن روان، الله بخش؛ موسلی، مهدی (۱۳۹۹). ***بُعد سیاسی نظریه امنیتی انقلاب اسلامی***، دانشگاه دفاع ملی، مکتب دانا.

مطلوبی، مرتضی؛ مظلوم، بهنام (۱۳۹۷). ***مدیریت فرماندهی دفاعی در اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)***. همایش ملی تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ایران.

نرم‌افزار سیمای ولایت.

نرم‌افزارهای دیداری شنیداری.

References

Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. sage.